

Якісні та кількісні методи дослідження у сучасній економічній науці: вибір та обґрунтування

Методологічна основа будь-якого наукового дослідження визначає рівень достовірності, надійності та новизни отриманих результатів. У наш час, коли наукові проблеми набувають міждисциплінарного характеру, постає потреба у критичному осмисленні методів, що застосовуються для їх вирішення. Сучасна економічна наука перебуває на етапі активного переосмислення методологічних підходів до пізнання складних соціально-економічних систем [1; 2]. У контексті глобалізації, цифровізації та переходу до інноваційної економіки дослідники стикаються з необхідністю не лише вимірювати економічні показники, а й розуміти глибинні причини, мотивації та поведінкові аспекти економічних суб'єктів. Традиційний поділ методів на кількісні та якісні залишається методологічним фундаментом економічних досліджень [3], проте їхня ефективність значною мірою залежить від правильного вибору та обґрунтування у контексті конкретної наукової проблеми. Сучасна економічна наука стикається зі складними, нелінійними явищами (фінансові кризи, поведінка споживачів, інновації тощо), вимагає виходу за межі класичного позитивізму та економетрики [4]. Необхідність вивчення інституційних, поведінкових та соціокультурних факторів робить критичний вибір методології життєво важливим. Метою цієї доповіді є порівняння якісних і кількісних методів дослідження, виявлення їхніх особливостей, переваг і недоліків, а також обґрунтування критеріїв вибору відповідного підходу в контексті економічних досліджень.

Теоретичною основою наукового дослідження є виокремлення методу, методики та методології [3; 4]. Методологію визначаємо як систему принципів, підходів і методів, що забезпечує організацію процесу пізнання; метод – інструмент наукового пошуку, спосіб вивчення об'єкта або явища, який використовується для отримання нових знань і розуміння, а методику – як конкретну послідовність застосування методу (метдів). У структурі наукового пізнання методи поділяються за рівнями загальності [4]: філософським, загальнонауковим, конкретно-науковим і спеціальним; за рівнями наукового пізнання: емпіричні та теоретичні; за характером дослідження: кількісні та якісні. Якісні та кількісні методи належать до конкретно-наукового рівня, однак їх застосування залежить від типу раціональності – класичної (орієнтованої на об'єктивність), некласичної (враховує роль суб'єкта) чи постнекласичної (орієнтованої на вирішення проблеми).

В економічних і соціальних дослідженнях особливо важливе місце належить кількісним методам, які дозволяють вимірювати, узагальнювати та перевіряти закономірності у розвитку явищ і процесів. Їх суть полягає в об'єктивному аналізі кількісних показників, що характеризують властивості та взаємозв'язки об'єкту дослідження. Метою використання кількісних методів є отримання числових даних, які можна статистично обробити, перевірити гіпотези й зробити узагальнення, що мають наукову достовірність. Отже, кількісні методи наукового дослідження – це система способів збору, вимірювання, аналізу та інтерпретації даних, виражених у числовій формі, що базується на формалізації, стандартизації та об'єктивності вимірювань, та забезпечує точність, повторюваність і можливість статистичного узагальнення результатів. Кількісні методи – статистичні методи, економетричне та математичне моделювання, соціометричний метод, кількісний аналіз тощо; типові інструменти: анкетування; експеримент; шкали вимірювання; аналіз; модель. У сучасних умовах цифровізації економіки кількісні методи тісно поєднуються з Big Data-аналітикою, машинним навчанням та комп'ютерним моделюванням.

Переваги використання кількісних методів наукового дослідження: об'єктивність результатів; можливість масштабування вибірки; повторюваність і перевірюваність даних. Основні недоліки: ризик спрощення складних соціальних процесів; ігнорування емоційного, ціннісного контексту; залежність від інструментів збору даних.

Якісні методи дозволяють дослідити глибинні смисли, мотивації, соціальні контексти та індивідуальні особливості явищ, які не завжди можна виміряти або виразити числовими показниками. Вони дозволяють дати відповідь не на питання «що відбувається», а «чому» та «як» відбувається. Якісні методи особливо поширені у соціальних, економічних, управлінських та поведінкових дослідженнях, де важливим є розуміння сутності процесів, а не лише їх зовнішніх проявів. До основних якісних методів економічних досліджень віднесемо: включене спостереження, інтерв'ю; фокус-групове обговорення; кейс-стаді; контент-аналіз; метод експертних оцінок та ін. У сучасних економічних дослідженнях якісні методи застосовуються для вивчення інноваційних процесів, цифрової трансформації, сталого розвитку; оцінки соціального впливу економічних програм; аналізу управлінських рішень і поведінки споживачів; дослідження корпоративної культури та організаційних змін; розробки нових моделей управління персоналом і мотивації. Переваги використання якісних методів: гнучкість у підходах; можливість відкриття нових явищ; висока інтерпретаційна цінність. Якісні методи є важливим інструментом пізнання соціально-економічних процесів, що дозволяє враховувати людський фактор, мотивацію, контекст та унікальність досліджуваних явищ. Варто відмітити й такі основні недоліки як суб'єктивність дослідника; складність перевірки результатів та обмежена можливість узагальнення. Проте у поєднанні кількісних і якісних методів можна отримати комплексну картину сучасних економічних процесів (табл. 1).

Порівняльна характеристика якісних і кількісних методів наукового дослідження *

Критерій порівняння	Якісні методи	Кількісні методи
Мета дослідження	Глибоке розуміння сутності, мотивів і контексту явищ	Вимірювання, підрахунок, перевірка гіпотез, встановлення закономірностей
Тип даних	Вербальні, описові, текстові, візуальні	Числові, статистичні, вимірювані показники
Підхід до реальності	Інтерпретаційний, суб'єктивно-контекстуальний	Об'єктивістський, формалізований
Роль дослідника	Активний учасник, інтерпретатор процесів	Нейтральний спостерігач, аналітик
Основні методи	Інтерв'ю, фокус-групи, кейс-стаді, спостереження, контент-аналіз, експертні оцінки	Анкетування, експеримент, статистичний аналіз, моделювання, економетрія
Тип вибірки	Невелика, цілеспрямована, глибоко вивчена	Велика, репрезентативна, випадкова
Характер результатів	Описові, інтерпретаційні, концептуальні	Кількісні, узагальнені, статистично перевірені
Валідність	Внутрішня (змістова)	Зовнішня (статистична)
Переваги	Глибина розуміння, гнучкість, врахування контексту	Точність, об'єктивність, можливість узагальнення результатів
Недоліки	Суб'єктивність, складність узагальнення, трудомісткість	Ризик спрощення реальності, ігнорування контексту
Сфера застосування	Соціально-економічні, управлінські, поведінкові дослідження	Економетричні, статистичні, фінансові, демографічні види аналізу
Результат	Теоретичне пояснення, розуміння процесів	Кількісне підтвердження гіпотез, прогнозування

* Складено на основі [3; 4].

Таким чином, кількісні та якісні методи не слід протиставляти, адже вони вирішують різні пізнавальні завдання. Сучасна наука дедалі частіше застосовує змішані методи (Mixed Methods Research), що інтегрують якісний та кількісний підходи у наукових дослідженнях: послідовний тип поєднання (спочатку кількісний, потім якісний аналіз або навпаки); паралельний тип поєднання (одночасне збирання різних типів даних); інтегрований тип поєднання (єдина структура дослідження з комбінованими інструментами).

Перевага використання змішаного підходу у використанні методів наукового дослідження – комплексність і підвищення достовірності результатів завдяки взаємному доповненню даних. При цьому критеріями вибору та обґрунтування методів наукового дослідження є мета й завдання дослідження; об'єкт дослідження (соціальна, технічна, економічна складова тощо); доступність даних; час та наявні ресурси; рівень теоретичної розробленості проблеми. Наукове обґрунтування методу передбачає логічний зв'язок між дослідницькою проблемою, гіпотезою, методикою збору даних та інтерпретацією результатів.

Якісні та кількісні методи мають самостійне значення і виконують різні пізнавальні функції. Їх протиставлення є методологічно невиправданим – ефективним є поєднання для досягнення глибини та точності результатів. Критичний підхід до вибору методів забезпечує наукову обґрунтованість і практичну цінність дослідження. Подальші дослідження доцільно спрямовувати на розвиток змішаних моделей, що відповідають викликам постнекласичної науки.

Список використаних джерел:

1. Радіонова І., Румик І. Методологія наукових досліджень в економіці: традиційний та оновлений підходи. Вчені записки Університету «КРОК». 2024. 1(73). С. 11–19. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-11-19>.
2. Нікіфоров П.О., Бабух І.Б. Методологія наукових досліджень як особлива галузь економічної науки: сучасне розуміння та нові підходи. Наукові повідомлення. 2023. № 3 (101). С. 73-77. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.101.11>.
3. Наукові дослідження в економіці: опорний конспект лекцій: навч. посіб.; уклад.: М.В. Шашна. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. 152 с.
4. Бхаттачарджи А., Ситник Н. Методологія та організація наукових досліджень: дослідження в соціально-економічних науках. Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2022. 173 с.